

تبیین آیه ۱۰۵ سوره انبیاء در تفاسیر شیعه از باب مهدویت

رویا عزیزی نسب*

چکیده

مهدویت یک اصل مهم مورد باور شیعیان است. آیه ۱۰۵ سوره انبیاء از جمله آیات قرآنی است که به بحث حکومت آینده ی تاریخ و وارثان حقیقی زمین می پردازد و در تفاسیر، ذیل آن مباحث ظهور موعود در آخرالزمان و فراگیر شدن حکومت جهانی حضرت مهدی (عجل الله تعالی فرجه الشریف) در پایان تاریخ آورده شده است. همه ی تفاسیر شیعی در ذیل آیه ۱۰۵ سوره انبیا به بحث مهدویت و مباحث مرتبط با آن پرداخته اند. مقلله با روش توصیفی، تبیینی به تبیین آیه ۱۰۵ سوره انبیا در تفاسیر شیعه از باب مهدویت پرداخته است. پرداختن به بحث قرآنی مهدویت در تفاسیر شیعی برای افزایش آگاهی و معرفت مردم نسبت به امام زمان (عجل الله تعالی فرجه الشریف) و تعمیق باورهای آنها در این زمینه امری ضرورت دارد. آیه ۱۰۵ سوره انبیاء وارثان آینده ی زمین را معرفی می کند و اکثر مفسران آیه را با بحث آخرالزمان مرتبط می دانند. فراگیر شدن حکومت جهانی صالحان در پایان تاریخ بشارت این آیه است و وعده می دهد صالحان وراثت زمین خواهند شد. بررسی تفاسیر مختلف شیعی نشان می دهد این آیه بر حکومت جهانی حضرت مهدی (عجل الله تعالی فرجه الشریف) دلالت دارد و روایات ذیل تفسیر هم بیان کرده اند صالحان یاران حضرت مهدی (عج) هستند.

کلیدواژه ها: آیه ۱۰۵، سوره انبیاء، تفاسیر، شیعه، مهدویت.

* طلبه سطح ۲ حوزه علمیه امام خامنه ای (مد ظله العالی).

مقدمه

موعود باوری در دین اسلام از زمان پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم شکل گرفته و مهدویت یک اصل مهم مورد باور و اعتقاد شیعیان است. مهدویت از زوایای مختلف قابل بحث است از جمله به تصویر کشیدن جلوه‌ی قرآنی آن که به موضوعات مهم آخرالزمان در آینده می‌پردازد. در ادیان و ملل و اقوام دیگر هم اعتقاد به منجی وجود دارد.

آیه ۱۰۵ سوره انبیاء از جمله آیات قرآنی است که به بحث حکومت آینده‌ی تاریخ و وارثان حقیقی زمین می‌پردازد و در تفاسیر، ذیل آن مباحث ظهور موعود در آخرالزمان و فراگیر شدن حکومت جهانی حضرت مهدی (عج) در پایان تاریخ آورده شده است. همه‌ی تفاسیر شیعی در ذیل آیه ۱۰۵ سوره انبیاء به بحث مهدویت و مباحث مرتبط با آن پرداخته اند.

تحقیق پیش رو با روش توصیفی، تبیینی به بررسی تفاسیر شیعه ذیل آیه ۱۰۵ سوره انبیاء در باب مهدویت پرداخته است.

پرداختن به بحث قرآنی مهدویت در تفاسیر به خصوص تفاسیر شیعی برای افزایش آگاهی و معرفت مردم نسبت به امام زمان (عجل الله تعالی فرجه الشریف) و تعمیق باورهای آنها در این زمینه امری ضروری است بنابراین نگارنده تصمیم به نوشتن مقاله در این باره گرفت.

۱- مفهوم شناسی مهدویت

«مَهْدَویت واژه‌ای عربی و از ریشه «مهدی» است که از اضافه شدن «ت» به «مَهْدَوی» ساخته شده. مهدوی به معنای مربوط بودن به مهدی است، مانند واژه عَلَوی و حَسَنی. «ت» در واژه «مهدویت»، تایی تأنیث است و به واسطه حذف شدنِ موصوف آمده است؛ یعنی در اصل «طَریقَةُ مَهْدَوِیَّة» یا مانند آن بوده است.^۱

۲- نکات صرفی و نحوی آیه ۱۰۵ سوره انبیا

«وَلَقَدْ كَتَبْنَا فِي الزَّبُورِ مِنْ بَعْدِ الذِّكْرِ أَنَّ الْأَرْضَ يَرِثُهَا عِبَادِيَ الصَّالِحُونَ؛ و در حقیقت، در زبور پس

از تورات نوشتیم که زمین را بندگان شایسته ما به ارث خواهند برد»

واژه	نکات صرفی آیه	نکات نحوی آیه
و	حرف استینافیه	واو حرف استیناف، لام برای قسم محذوف، قد
لَ	حرف ابتدائیه	حرف تحقیق
قد	حرف تحقیقیه	
کَتَبَ	فعل ماضی فَعَلَ یَفْعَلُ، متکلم مع الغیر، معلوم، متعدی	فعل ماضی مبنی بر سکون متصل به نا، نا
نا	اسم، فاقد ریشه، ضمیر متصل مرفوعی، جمع	ضمیر متصل مبنی بر سکون محلاً مرفوع
فی	حرف جاره	جارومجرور متعلق به کتبنا
ال	حرف تعریف	
زُبُورِ	اسم، ریشه (ز ب ر)، فَعَلَ یَفْعَلُ، جامد غیرمصدری، مفرد مذکر	
مِنْ	حرف جاره	جارومجرور متعلق به کتبنا ومضاف
بَعْدِ	اسم، ریشه (ب ع د)، ثلاثی مجرد، ظرف، مفرد مذکر	
ال	حرف تعریف	مضاف الیه مجرور وعلامت جرکسره ظاهری
ذِّکْرِ	اسم، ریشه (ذ ک ر)، فَعَلَ یَفْعَلُ، مصدر، مفرد مذکر	
أَنَّ	حرف مشبیه بالفعل	حرف تأکید منصوب
ال	حرف تعریف	اسم أَنْ منصوب علامت نصب فتحه ظاهری
أَرْضَ	اسم، ریشه (ء ر ض)، ثلاثی مجرد، جامد غیرمصدری، مفرد مؤنث	
یَرِثُ	فعل، مضارع ساده، فَعَلَ یَفْعَلُ، ریشه (و ر ث)، مفرد مذکر	فعل مضارع مرفوع علامت رفع ضمه ظاهری
	غایب، معلوم، متعدی	

۱- الویری، محسن، «گونه‌شناسی رویکردهای آموزه مهدویت در چهارچوب ظرفیت تمدنی»، ص ۶۱.

هَآ	اسم، فاقد ریشه، ضمیر متصل منصوبی مجروری، مفرد مؤنث	
عِبَادِ	اسم، ریشه (ع ب د)، فَعَلَ يَفْعُلُ، جامد غیرمصدری، جمع مکسر، مذکر	فاعل مرفوع و علامت رفع ضمه مقدر بریاء منع شده از حرکت مناسب و یاء ضمیر متصل مبنی بر سکون در محل جر مضاف الیه
یَ	اسم، فاقد ریشه، ضمیر متصل منصوبی مجروری، مفرد	
ال	حرف تعریف	نعت برای عبادی مرفوع و علامت رفع واو جمع مذکر سالم و جمله از فعل و فاعل محلا مرفوع، خبر آن و مصدر مؤول از آن واسم و خبر محلا منصوب مفعول به کتبنا
صَالِحُونَ	اسم، ریشه (ص ل ح)، فَعَلَ يَفْعُلُ، اسم فاعل، جمع مذکر	

۳- مهدویت در تفاسیر شیعی آیه ۱۰۵ سوره انبیا

۳-۱- حکومت صالحان قانون نظام آفرینش

در آیه ۱۰۵ سوره انبیاء به یکی از روشن‌ترین پاداش‌های دنیوی آن‌ها که حکومت روی زمین است با بیان شیوائی اشاره کرده می‌گوید (در زبور) بعد از ذکر چنین نوشتیم که سرانجام بندگان صالح من وارث (حکومت) زمین خواهند شد.

گرچه برای آن‌ها که غالباً شاهد و ناظر حکومت طاغیان ظالم و یاغیان قلدر بوده‌اند، مشکل است این حقیقت را به آسانی پذیرا شوند که تمام این حکومت‌ها برخلاف آفرینش و قوانین جهان خلقت است و آنچه با آن هماهنگ می‌باشد، همان حکومت صالحان با ایمان است. ولی تحلیل‌های فلسفی به اینجا منتهی می‌شود که این یک واقعیت است بنابراین، جمله «أَنَّ الْأَرْضَ يَرِثُهَا عِبَادِيَ الصَّالِحُونَ» پیش از آنکه یک وعده الهی باشد، یک قانون تکوینی محسوب می‌شود.

جهان هستی مجموعه‌ای از نظام‌ها است وجود قوانین منظم و عمومی در سرتا سر این جهان، دلیل بر یکپارچگی و به هم پیوستگی این نظام است. مسأله نظم، قانون و حساب در پهنه آفرینش یکی از اساسی‌ترین مسائل این عالم محسوب می‌شود. مخصوصاً در عالم موجودات زنده، نظم مفهوم

زننده‌تری به خود می‌گیرد و هرج و مرج در آن هیچ محلی ندارد، مثلاً به هم خوردن یک سلول مغزی انسان کافی است که سازمان زندگی او را به گونه غم انگیزی به هم بریزد.^۱

آیا جامعه انسانی می‌تواند با انتخاب (لایظام) هرج و مرج ظلم و ستم، تابسامانی و ناهنجاری، خود را در مسیر رودخانه، عظیم جهان آفرینش که همه در آن با برنامه منظم پیش می‌روند کنار بکشد؟! آیا مشاهده وضع عمومی جهان، ما را به این فکر نمی‌اندازد که به بشریت نیز، خواه ناخواه باید در برابر نظام عالم هستی، سر فرود آرد قوانین منظم و عادلانه‌ای را بپذیرد، به مسیر اصلی باز گردد هم رنگ این نظام شود؟! دستگاه‌های گوناگون و پیچیده بدن هر انسان از قلب و مغز گرفته تا چشم و گوش و زبان، و حتی یک پیاز مو، می‌بینیم همه آن‌ها تابع قوانین و نظم و حسابی هستند با این حال چگونه جامعه بشریت بدون پیروی از ضوابط، مقررات و نظام صحیح عادلانه می‌تواند برقرار بماند؟! ما خواهان بقای بشریت هستیم و برای آن تلاش می‌کنیم منتها هنوز سطح آگاهی اجتماع ما به آن حد نرسیده که: بدانیم ادامه راه کنونی منتهی به فنا و نابودی ما می‌شود، ولی کم کم بر سر عقل می‌آئیم و این درک و رشد فکری برای ما حاصل می‌گردد.

ما خواهان منافع خویشتن هستیم، ولی هنوز می‌دانیم وضع فعلی منافع ما را بر باد می‌دهد، اما تدریجاً ارقام و آمار زنده و گویا را مثلاً در مورد مسابقه تسلیحاتی در برابر چشممان می‌گذاریم و می‌بینیم چگونه نیمی از فعال‌ترین نیروهای فکری و جسمانی نه تنها به هدر می‌رود بلکه در مسیر نابود کردن نیم دوم به کار می‌افتد همزمان با افزایش سطح آگاهی، به روشنی درمی‌یابیم که باید به نظام عمومی عالم هستی بازگردیم و با آن هم صدا شویم و همانطور که واقعاً جزئی از این کل هستیم، عملاً هم باید چنین باشیم تا بتوانیم به اهداف خود در تمام زمینه‌ها برسیم.

۱ - مکارم شیرازی، تفسیر نمونه، ج ۱۳، ص ۵۱۵.

چنانکه این نام در قرآن بر تورات اطلاق شده است «وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى وَ هَارُونَ الْفُرْقَانَ وَ ضِيَاءً وَ

ذِكْرًا لِّلْمُتَّقِينَ» ۳- من بعد الذکر متعلق به کتبنا باشد.^۱

۲- پیش گویی پیروزی و حاکمیت انسان‌های صالح در سطح زمین در کتاب زبور «وَلَقَدْ كَتَبْنَا

فِي الزَّبُورِ مِنْ بَعْدِ الذِّكْرِ»^۲

۳- زبور کتاب آسمانی نازل شده بعد از تورات «وَلَقَدْ كَتَبْنَا فِي الزَّبُورِ مِنْ بَعْدِ الذِّكْرِ» محتمل است

«من بعد الذکر» متعلق به ؟؟؟ باشد نه «کتبنا» در نتیجه شامل پیش گویی در تورات نمی‌شود.^۳

۴- زبور کتابی که حاوی پندها و موعظه‌ها و یادآوری است «وَلَقَدْ كَتَبْنَا فِي الزَّبُورِ مِنْ بَعْدِ الذِّكْرِ»

برخی از مفسران «الذکر» را به یکی از معانی لغوی آن «تذکر، موعظه، یاد و یادآوری» گرفته‌اند. در

این صورت معنای آیه چنین می‌شود: کتاب زبور پس از یک سلسله تذکرات و موعظه‌ها و یاد و

یادآوری‌ها نوشتیم.^۴

۵- تورات کتاب یاد و یادآوری و پند و موعظه «من بعد للذکر» اطلاق «ذکر» بر تورات، بیانگر

برداشت یاد شده است.^۵

۶- بشارت الهی، نسبت به حاکمیت صالحان بر زمین «أَنَّ الْأَرْضَ يَرِثُهَا عِبَادِيَ الصَّالِحُونَ»^۶

۷- بشارت خداوند به وراثت بهشت برای بندگان صالح خویش «أَنَّ لِلْأَرْضِ يَرِثُهَا عِبَادِيَ

الصَّالِحُونَ» برداشت یاد شده مبتنی بر این است که مقصود از «الارض» بهشت باشد، چنانکه در آیه

۱ - رفسنجانی، تفسیر راهنما، ج ۱۱، ص ۳۶۷.

۲ - رفسنجانی، تفسیر راهنما، ج ۱۱، ص ۳۶۷.

۳ - رفسنجانی، تفسیر راهنما، ج ۱۱، ص ۳۶۷.

۴ - رفسنجانی، تفسیر راهنما، ج ۱۱، ص ۳۶۷.

۵ - رفسنجانی، تفسیر راهنما، ج ۱۱، ص ۳۶۷.

۶ - رفسنجانی، تفسیر راهنما، ج ۱۱، ص ۳۶۷.

۷۴- سوره زمر به صراحت چنین آمده است «وَأَوْرَثْنَا الْأَرْضَ نَتَّبِعُ مَنْ الْجَنَّةِ حَيْثُ نَشَاءُ فَنِعْمَ أَجْرُ

الْعَامِلِينَ».^۱

۸- وراثت زمین برای صالحان، در پرتو عنایت خداوند به آنان «وَلَقَدْ ... أَنَّ الْأَرْضَ يَرِثُهَا عِبَادِيَ

الصَّالِحُونَ»^۲

۹- نقش عبودیت خداوند و صلاح و درستکاری در دستیابی به به حاکمیت زمین «يَرِثُهَا عِبَادِيَ

الصَّالِحُونَ»^۳

۱۰- صالحان، بندگان خاص خداوند «عِبَادِيَ الصَّالِحُونَ» بنابراین که «الصالحون» قید توضیحی

برای «عبادی» باشد برداشت یاد شده به دست می آید.^۴

۱۱- حکومت واحد جهانی به دست بندگان صالح خدا، فرجام نهایی زندگی بشر در زمین «أَنَّ

الْأَرْضَ يَرِثُهَا عِبَادِيَ الصَّالِحُونَ»^۵

۱۲- نقش اراده الهی در تحولات تاریخ زندگی بشر «وَلَقَدْ كَتَبْنَا فِي الزُّبُورِ مِنْ بَعْدِ الذِّكْرِ أَنَّ الْأَرْضَ

يَرِثُهَا عِبَادِيَ الصَّالِحُونَ»^۶

۱ - رفسنجانی، تفسیر راهنما، ج ۱۱، ص ۳۶۷.

۲ - رفسنجانی، تفسیر راهنما، ج ۱۱، ص ۳۶۷.

۳ - رفسنجانی، تفسیر راهنما، ج ۱۱، ص ۳۶۷.

۴ - رفسنجانی، تفسیر راهنما، ج ۱۱، ص ۳۶۷.

۵ - رفسنجانی، تفسیر راهنما، ج ۱۱، ص ۳۶۷.

۶ - رفسنجانی، تفسیر راهنما، ج ۱۱، ص ۳۶۷.

۱۳- از عبدالله بن سنان نقل شده که از امام صادق علیه السلام درباره سخن خدای عزوجل «وَلَقَدْ كَتَبْنَا فِي الزَّبُورِ مِنْ بَعْدِ الذِّكْرِ» پرسید زبور چیست و ذکر کدام است؟ فرمود: ذکر نزد خداست و

زبور آن است که بر داوود نازل شده است.^۱

۱۴- از امام باقر درباره سخن خدای عزوجل «أَنَّ الْأَرْضَ يَرِثُهَا عِبَادِيَ الصَّالِحُونَ» روایت شده که

فرمود آنان یاوران مهدی (عج) در آخرالزمان هستند.^۲

۱ - رفسنجانی، تفسیر راهنما، ج ۱۱، ص ۳۶۷.

۲ - رفسنجانی، تفسیر راهنما، ج ۱۱، ص ۳۶۷.

نتیجه

مهدویت از اعتقادات مهم شیعیان است. موعودباوری در دین اسلام از زمان حیات پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله و سلم) شکل گرفته است. مهدویت از زوایای مختلف قابل بحث و بررسی و یکی از مهم ترین جلوه های آن به تصویر کشیدن جلوه ی قرآنی این بحث است. از جمله آیات قرآنی درباره ی آخرالزمان، آیه ۱۰۵ سوره انبیاء است که به صورت قطعی به حکومت موعود الهی اشاره دارد. قرآن در آیه ۱۰۵ سوره انبیاء وارثان آینده ی زمین را معرفی می کند که اکثر مفسران عقیده دارند این آیه با بحث آخرالزمان مرتبط است. ظهور موعود در آخرالزمان و فراگیر شدن حکومت جهانی صالحان در پایان تاریخ بشارت این آیه است. بررسی تفاسیر مختلف شیعی نشان می دهد این آیه بر حکومت جهانی حضرت مهدی (عج) دلالت دارد و وعده می دهد آینده از آن صالحان است و آن ها وراثت زمین خواهند شد و روایات ذیل تفسیر هم بیان کرده اند صالحان یاران حضرت مهدی (عج) هستند.

فهرست منابع

* قرآن کریم.

۱. ابوالفتح رازی، تفسیر روض الجنان و روح الجنان، ج ۸
۲. الویری، محسن، «گونه‌شناسی رویکردهای آموزه مهدویت در چهارچوب ظرفیت تمدنی»، مشرق موعود، سال نهم، شماره ۳۴، ۱۳۹۴.
۳. بانو مجتهد امین، نصرت، تفسیر مخزن العرفان، ج ۸
۴. تفسیر قمی
۵. رفسنجانی، اکبر، تفسیر راهنما، ج ۱۱،
۶. زرندی، تفسیر بلاغ، ج ۲.
۷. طباطبایی، سید محمدحسین، تفسیر المیزان، ج ۱۴.
۸. طبرسی، الفضل بن حسن، مجمع البیان
۹. فخر رازی
۱۰. فیض کاشانی، ملامحسن، تفسیر صافی، ج ۴
۱۱. قرائتی، محسن، تفسیر نور، ج ۷،
۱۲. کلینی، محمد بن یعقوب، کافی
۱۳. مغنیه، جواد، تفسیر کاشف، ج ۵.
۱۴. مکارم شیرازی، ناصر، تفسیر نمونه، ج ۱۳،
۱۵. منهج الصادقین، ج ۶.